

ՊԱՅՄԱՆՔ

Լոյս Գաւառական Թերթը կը հրատարակուի Չորեքշաբթի օրերը :
Տարեկան գինն է 2 արծաթ մետի :

Փոստայի ծախքը խմբագրութեան վրայ է :

Մէկ քերթը 40 փարս :

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՊԱՅՄԱՆՔ

Նամակ կամ ուրիշ գրութիւն պէտք է ուղղուի Մ. Գալիա-մանեան Գ. Կոլիա Չաղապարար, Միւսկոյի խան քիւ 47, Տնտեսական Գործարար :

Ծանուցանող սուր մէկ անգամի համար 5 դր. 2 անգամի համար 2 դր. է, իսկ աւելի անգամներու համար գրաստանագրութիւն կ'ըլլայ :

Ա. Զ. Դ.

Չատակական տօնի քառասունը Լոյս Գաւառական Թերթին յառաջիկայ չորեքշաբթի օր պիտի չորսայ հրատարակի :

ԳԱՐՁԱՆԱԼ ԺՅՈՒՆԻՓ

Լոյսի 232-րդ հրատարակելիք երկու պատկան վարդապետներու մէկ նամակը, որուն մէջ ճիշդութեամբ հոգին աղէկ ցոյց տրուած է :

Ճիշդութեամբ բանն ու գործն է մարդ որտալ, ասոր համար ամեն հրաշարք կը բանեցունեն, ամեն միջոց կը գործածեն և զանազան կերպեր դործ կը դնեն, այսինքն, ինքզինքնին խիստ բարեպաշտ, երկնազած և տառաքին կը կոչեն, ամեն կերպ կերծաւորութիւն ու շողքորթութիւն կը բանեցունեն, մեղքաւ կը կեղծեն, մէկ խօսքով վարդապետ կեղծաւորներ են, իսկ ձեռքի ապէս ամեն կերպ խորամանկութիւն, քննութիւն և խառնակիչութիւն կը բանեցունեն և ժողովրդեան մէջ կռիւ, ատեւութիւն, երկարաւակութիւն և ինչ, սերմանալով և եղբայր եղբոր, զաւակը հօրը, կինը երկունք, ժողովուրդը իր աղէին, եկեղեցիին և եկեղեցականներուն դէմ հանելով :

Ահա այսպիսի դժոխային միջոցներով կը ջանան հասնել իրենց չար նշանաւորին :

Արտաբոլստ ալ գացած տեղերին փառաւոր դպրատուններ կը բանան, ձրի աղաքներ կ'առնեն, անոնց լաթ կը շինեն ու կը կերցունեն և կը խմբացունեն, բայց անկէ ետքը դուն խելարը տես ան սողոցը, ալ ոչ հայ են, ոչ հայր ու մայր կը ծանան և ոչ ալ աղքատ կեղեցի գիտեն, այլ իրենց վարդապետներուն արժանաւոր եղբորներ կը դառնան, այսինքն, ճիշդութեամբ հաւատարիմ անդամներ կըլլան, և ալ հագով մարմնով ճիշդութեամբ օգտին համար կաշխատին իրենց մեծերուն կողմէն ընդունած հրամանին մեքենայի պէս կատարելով :

Յայտնի բան է որ եթէ ատեն աղէկ և օգտակար մարդիկ ըլլային, իրենց երկիրներէն և իրենց աղէին դուրս չէին վաճառուէր, բայց բանք աս է որ ամեն տեղէ ալ վաճառուած են, որովհետեւ ուր որ երթան, հոն անպատճառ տակն ու վրայ կընեն, Ուստի ատեն ինչ ըլլալը աս ալ այսպէս աղէկ մը ծախալէ և գիտնալէ ետքը ամեն մարդ կրնայ հատկապէս ատեն ոչ թէ երես տալու չէ, հազար երեսուն անգամ նայելու չէ, որովհետեւ կեղծաւոր, խաբէրայ, ստախոս, նեն-

դաւոր, խորամանկ և բարոյականէ զուրկ մարդիկ են, որ ամեն բան կընեն իրենց նպատակին յաջողութեամբ համար :

Ոսկերչեան կրօն զգուշացիր ան մարդէն, որուն բերնէն մեղք կը վազէ, բայց սիրտը ինչ թոյնով :

Ճիշդութեամբ ալ ասա այսպէս վտանգաւոր մարդիկ են, որոնցմէ օձէ փախչելու պէս հեռու կենալու է. բոտ առածին թէ՛ լուսնիկ մոմք ընդի, դնա բանք :

Աս նկար լոյս վարձեալ կը խօսիմք :

Մշակէն

Պարսկաստանից ստացուած մի մասնաւոր նամակից քաղուած ենք հետեւեալը : Ուրմիա քաղաքում հրատարակուող բողոքականների օրգան «Չարիքաւար» տարբերէն լրագրում կարգադրւած մի թղթակցութիւն է : Պօռթի, որի հեղինակը Պարսկաստանի միջինար միտքը Լաբերինն է : Պատուելի քարոզիչ, ի միջի այլոց, խօսելով և թելքաց հայաստանին խոստացուած վերանորոգութիւնների վերայ, խիստ անհամակրական կերպով է վերաբերւում դէպի թելքաց Հայաստանի ինքնավարութեան դադար, իր զարմանքը յայտնելով, թէ ի՞նչի հայերին պէտք է առանձնակի արտօնութիւններ տալ, երբ որ թելքաբնայում կան ուրիշ շատ ազգեր ևս, իր դատողութիւնները Լաբերին վերջացնում է այդ խօսքերով : «Գոռող հայերին կը հասնեն մի միայն դատարկ խոստումներ, որ ստեղծանք տալու է նրանց հանգստացնելու համար : Բայց նոյն յողումում դառնում ենք և հետեւեալ խօսքերը : «Ամբողջ աշխարհում աւետարանական գործը տարածվում է աղողութեամբ, մեր աղաքած գրքերը վաճառվում են, այն ինչ հայերը միակ աղք են որ անարգում են մեր գործը և մեր գրքերը : Հիմա հասկանալի է, աւելացնում է նամակագիրը, թէ պատուելի միտքնարի ուր տեղն է ցաւում : Նախ սխալ է որ հայերի մէջ աւետարանի ուսումը չէ ընդունվում, դուրս աւելի է ընդունվում, քան որ և իցէ մի այլ աղքի մէջ : Բայց հայերի անհամակրութիւնը դէպի օտարազգի միտքնարները ծագում է ոչ թէ ատեւութիւննից դէպի հասկանալի, մայրենի լեզվով Աստուծու խօսքի քարոզելը, այլ գլխաւորապէս նրանից, որ միտքնարները աշխատում են խեղդել հայերի մէջ ամեն աղքային զգացմունք, աշխատում են դարձնել նրանց լոկ ատեւածաշնչական մի ժողովուրդ, զուրկ հայրենասիրական զգացմունքից, աղքային դադարաւորից և քաղաքական

որ և է իդէալներից : Եւ այդ է պատճառը որ այժմ ամեն տեղ, թէ Պարսկաստանում, թէ թելքաց Հայաստանում, թէ Կ. Պօլսում և թէ նոյն իսկ Անդրկովկասում երկպառակութիւն է սկսել հայ-բողոքականների և իրանց օտարազգի, գերմանացի կամ ամերիկացի քարոզիչներին մէջ, որոնք այն ծառայութեան փոխարէն որ տեղ են հայերին, տարածելով նրանց մէջ հասկանալի աշխարհաբանութիւնով աւետարանի լոյսը, հասկացընելով նրանց քրիստոսի խօսքը, — կամենում են յաւիտեանս բարոյապէս ստրկացնել իրանց ձեռքում նոյն հայերին : Հայերի մի մասը թէ և ընդունում է աւետարանականութիւնը, վերջացնում է իր խօսքը մեր նամակագիրը, բայց աւետարանական հայը կամենում է աղքային, հայ-աւետարանական եկեղեցի ունենալ և ոչ թէ պատկանել գերմանացի կամ ամերիկացի աւետարանական եկեղեցուն :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՏԵՂԱԿԱՆ

Շաբաթ և երկուշաբթի օրերն Աղք. վարչութիւնը մասնաւոր կերպիւ ի նիստ գումարութեամբ գաւառական և այլ կարեւոր խնդրովք զբաղեցաւ :

Հայ վաճառականներէ և սեղանաւորներէ մասնք՝ որ հրաւիրեալ էին, անձամբ ներկայացան և Պատրիարքական պետոյից համար հարկ եղած փոխառութիւն մ'ընել յօտարեցան :

Թիշեալ հրաւերին պատասխանեցին Մեծ. Տեառք՝ Ս. Կիւղէկեան, Ա. Ունճեան, Գար. Նորատուկեան, Ս. Կիրտաղեան, Խ. Կամարական, Գ. Բնաճեան, և ըն :

— Գոհութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Մեծ. Միքայէլ Եփէնտի Յակոբեան ըստ իւր բարի սովորութեան այս տարի ալ Ս. Չատակ տօնին առթիւ Սամաթիոյ աղքատիկ 100 է աւելի աղայոց հանգերձ շինեց :

— Նոյնպէս գոհութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Եփէնտեանի բնակիչներէն Մեծ. Մարութ Զրէնկեան Պօղոս Էքեքեան և Թորոս Գաբամաճեան Եփէնտեանի ալ մասնակցութեամբ կը զբաղուին թաղին երկսեռ վարժարանին 30 ի չափ աղքատ մանկանց հանգերձ շինելու ձեռնարկած են :

ԳԱԻԱՌԱԿԱՆ

Հայնիէն (Տիգրանակերտի կուսակալութեան տակ) կը ծանուցանեն Պատրիարքարանի թէ Դեկտ. ամսոյ մէջ աւաղակաց խումբ մը տեղւոյն եկեղեցին մտած և կողոպտած են :

— Նոյնպէս Հայնիէն կը ծանուցանեն թէ Հաղբոյ գիւղաքաղաքին մօտ Ս. Թովմատի վանքն ալ աւարի տուած են :
— Բաբերդէն ալ Հայ և Թուրք ժողովրդոց ստորագրութեամբ ի կտրին հանրադրութիւններ (մահաբեր) զբոկուած են, որք կը բողոքեն գործուած ինչ ինչ զեղծմանց դէմ : Նոյնպիսի հանրադրութիւններ Պատրիարքարանի ալ զրկուած են Բ. Դրան ներկայացընելու խնդրանքը :

— Բաղէշէն գրուած նամակէ մը գոհութեամբ կ'ընկալուի թէ Սրբաւնձտեանց Գեր. Գարեգին վարդապետի ջանիւք Ուսումնական խորհուրդ մը կազմուել է, որ պիտի ձեռնարկէ անմիջապէս քաղաքին դպրոցաց բարեկարգութեանը :

Մեք կը փափաքեմք որ դիւղական դպրոցաց ևս խորին ուշադրութիւն դարձնէ :

— Դարձեալ Բաղէշէն կը ծանուցանեն թէ տեղւոյն Հայ ժողովուրդը Անգղիական եկեղեցւոյն (բողոքական) յարեւու դիտաւորութեանն ոչ թէ ետ կեցած չէ, այլ սկսած է գործադրել զայն : Անգղիական ժողովարանն արդէն բացուել է և Դատուանէն եկած երէց մը ժողովրդեան գլուխը կը դառնուի եղբ. աղայք կը մկրտուին անոր ձեռք և պատկառութիւնը կը կատարուին : Բաղէշի առաջնորդական տեղապահ Սրբաւնձտեանց Դարեգին վարդապետին կը գանգատուի այն պատճառաւ որ կը բաւականաւոր եղբ միայն Պատրիարքարանի տեղեկագրելով :

Պատմութեան եթէ ստույգ է, դանդաղաբար մեք բաւական չեմք համարիր սակայն չեմք ալ կարծեր թէ Գեր. Գարեգին վարդապետ աղքատ միջոցներ ի գործ դրած չլինի :

Պատրիարքարանի ի հարկէ կ'ստուգէ սոյն պարագան և կը փութայ պարտապաշտան ի գործ դնել :
— Մերաստիոյ Գաւառական ժողովոյ անգամայն օմանց կողմանէ Պատրիարքարանի և Սրբաւնձտեանց Գեր. Առաջնորդին զարնուած հեռագրեր տեղւոյն փոխ—առաջնորդին անկարողութեան և երեսփոխանական ու փաղաքական ժողովոյ անդամաւորութեամբ վիճակի մը մէջ գտնուելէն և աղքատ լինի գործոց բարձի թողի վիճակէն գանգատելով Գեր. Առաջնորդին անմիջապէս վերադարձը կը խնդրեն :

— Սրբաւնձտեանց գերեզմանատան խնդիրը գրեթէ վերջանալու վրայ ինքնով կը յուսացուի թէ Գեր. Առաջնորդը պիտի կրնայ դառնալ ընդհանր իւր վիճակը :

ՆՈՒԷՐ

Շնորհակալութեամբ կը ծանուցանեմք թէ Այվազեան Գեր. Տ. Թովմատի վարդապետ բարեհաճեցաւ մէկ օրինակ Լոյս Գաւառական Թերթ նուիրել Ղալաթիոյ գաւառական վարժարանին :

ՄԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ

Ամեն մարդու համար մի նուիրա-
կան պարտաւորութիւն է սիրել իւր
ազգին, ինչպէս կը պարտի սիրել մարդ-
իւր անձն և իւր ընտանիք, զի ազգ-
կոչուածն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ
միւսնոյն արիւնէ և տոհմէ սերած մի
մեծ ընտանիք, որ ի մի լեզու կը խոս-
ին, միոյ հայրենեաց զաւակունք են
և կարճ խօսքով մի կրօնք և մի ե-
կեղեցի կը դաւանին:

Ուրեմն Հայութիւնն ալ ազգու-
թիւն է:

Մի այնպիսի ազգութիւն է, որոյ
ծագումը նոր չէ, շատ հին է և չորս
հազար տարին կանցնի:

Հայն ունի իւր լեզուն, որ խիստ
պատուական և գեղեցիկ է: Ունի իւր
պատմութիւն որ լի է մերթ տխուր
և շատ անգամ պանծալի յիշա-
տակներով: Ունի իւր ազգային ազատ
և անկախ եկեղեցին՝ որ միակ քրիս-
տոնայ եկեղեցին է, և վերջապէս՝
ունի այնպիսի գեղեցիկ յատկութիւն-
ներ, որովք յոյժ նշանաւոր հանդիսա-
ցած է յաչ օտարաց:

Արդ, այնպիսի դժուար պատճառ-
ներու համար բնաւ տարակոյս չմնար
թէ իւրաքանչիւր հայ—անհատ առա-
ւել ևս կը պարտի իւր ազգը սիրել:
Բայց ինչպէս:—Ահա հոգ է խնդիրը
և մեք պիտի աշխատիմք կարճ կեր-
պով բացատրել:

Ազգասիրութիւն ըսելով մեք կը
հասկնամք շատ մը պարտականու-
թիւններ, զորս պէտք է կատարել
անթերի:

Թէ ո՞րք են այդ պարտականու-
թիւնք. — ահաւասիկ:

1. Յարգել օրէնքն և կատարելա-
պէս հնազանդել ազգային իշխանու-
թեան:

2. Սիրով վճարել Ազգին մեր վրայ
դրած տուրքերն և յօժարութեամբ
կատարել Ազգին մենէ պահանջած
ծառայութիւնները:

3. Զոհել մեր մասնաւոր շահն ընդ-
հանուրին բարւոյն և օգտին առջև
և որևէ պարագայի մէջ զգուշանալ
Ազգին և նորա իւրաքանչիւր անդա-
մուց վնասելէ:

4. Բնաւ չբաժնուիլ ազգային եկե-
ղեցիէն, զի որ Հայ որ կը թողու Հայաս-
տանեայց եկեղեցին և կերթայ կը
յարել ստրկաբար օտար եկեղեցւոյ,
նա հայ չէ երբեք, ուրացեալ է, և
նոյն վայրկեանէն կը հրաժարի Հայ-
ութենէ:

5. Հոգ տանիլ կրթելու մեր զա-
ւակունքն ազգային հոգւով և ազգա-
յին յարիւր տակ: Մասնաւոր այս
բանիս պէտք է մեծ զգուշութիւն և
ուշադրութիւն ընել, որովհետեւ ինչ
որ օտարին կը վերաբերի, այսինքն
օտարի կրթութիւն, օտարի վառք,
օտարի յառաջադիմութիւն, օտարի
դպրոց, օտարի լրագիր, օտարի շահ,
և ըն, և ըն, մեղի համար օգտակար չէ,
վնասակար է, ուստի պէտք է հա-
ւատալ թէ ինչ որ Հայութեան կը
վերաբերի, օգտակար է, գեղեցիկ և
սիրելի:

6. Թշնամի և աններող լինիլ այ-
նքմ՝ որ կը վնասէ իւր ընկերին, ազ-
գին, ընդհանուրին շահուն և կը
ծառայէ օտար շահերու:

Ահաւասիկ՝ համառօտ կերպով ա-
սոնք են պարտաւորութիւնք ճշմարիտ
ազգասիրութեան, զոր չկատարողն
ազգասէր չէ, պարտազանց է, ազ-

գային անհաւատ է, ուրեմն և Հայ
չէ:

Հետեւաբար և այնպիսին արժանի
չէ սիրոյ, յարգանաց և ազգային ի-
րաւունքներ վայելելու, որովհետեւ
անկարելի է վայելել իրաւունք առանց
պարտականութեան:

ԱՌՈՂՋԱՐԱՆԱԿԱՆ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԻՒՐ ԱՐԴԻՒՆՔՆ

Ի Կ. ՊՈԼԻՍ

Բ.

Բ. Զգեստ—Ձեզ համար, Տիկին-
ներ, կըսէր ծերունին Պուշառտա,
Ուսուցիչ առողջաբանութեան ի բը-
ժըղական վարժարանն փարիզու, իւր
ժողովրդական ճառախօսութեանց մի-
ոյն մէջ, ձեզ համար զգեստները գե-
ղեցկութեան աւելի ևս պայծառու-
թիւն տալու կը ծառայեն, քան թէ
ուրիշ բանի մը, բայց մեզ համար ու-
րիշ նպատակի մը կը ծառայեն, այ-
սինքն մարմինը ցուրտէն պահելու ա-
ռանց վնաս մը տալու անոր: Պանե-
լայէ բաճկոններ (իւ եւէլի, ժիլէ),
բուրդէ աղուր դգեստներ, ինչպէս
նաեւ լաւ մուշտակներ (քիւրք), ո՞չ
ապաքէն այն ապահովագոյն միջոցներ
են, որք զմեզ ցուրտին ազդեցութեան
արդիւնքն եղող այլ և այլ հիւանդու-
թիւններէ կը պահեն:

Գիշերուան ատեն, երբ մեր մարմի-
նքն անշարժ կը կենայ, մեր մարմնոյ
տաքութիւնն ալ կը քիչնայ: Հետեւա-
պէս, երբ կանոնաւոր կերպով չծած-
կուինք, ո՞չ ապաքէն ցուրտին ազ-
դեցութիւնն զմեզ պիտի ախտացնէ:
Հարուստը՝ ձմեռուան ատեն՝ կակուղ
փետրէ կամ բրդէ մահիճներու մէջ
կը պառկի: ասոնք ո՞չ միայն մեր վա-
տակաւ անդամոց հանդիստ կը պար-
գեն, այլ և զմեզ գիշերային ցրտու-
թեանց դէմ՝ կը պահպանեն: Այսու
ամենայնիւ շարունակ փափկութեանց
և կակուղութեանց մէջ թաղուիլ ուղղ
թոյլ և կնտտ մարդիկն ալ կը պար-
սաւեմ:

Բրօքսէտօր Պուշառտայի հմտալից
ճառախօսութեան այդ կարեւոր հա-
տուածին վրայ իմ կողմանէս բան մը
աւելցնել հալիլ չեմ համարիր: արդէն
ամեն մարդ կզգայ թէ զգեստի ընտ-
րութիւնը առողջութեան որչափ պի-
տանի է, թէ և դժարադաբար, ոմանք
կուսթօյի և մօտայի հետեւելով, կա-
մաւ, և ուրիշներ չըստընութեան
պատճառաւ ակամայ այդ ընտրու-
թիւնը չեն ընել, և կը վարակուին
այն այլ և այլ հիւանդութիւններով,
զորս քիչ մ'առաջ անուանեցի, և որք
փչեմ ֆլեյմէի կոչուած վիճակին ար-
դիւնքն են:

Կ. Պուշառտայի այրերը զգեստի մա-
սին բաւական ուշադրութիւն կ'ընեն,
և գրեթէ բոլորն ալ Բրօքսէտօր Պու-
շառտայի յանձնարարած ֆանելայի
բաճկոն ձմեռուան ատեն միշտ կը
հագնին, ինչպէս նաեւ այլ և այլ բրդէ
զգեստներ: Բայց կանայք, —անշուշտ
կանանց թարմ մասը կուղեմ բռն-
ինչպէս ուրիշ քաղաքակրթեալ եր-
կիրներու մէջ, նոյնպէս հոս զգեստի
մասին աւելի մօտայի կը հետեւին, քան
առողջապահական կանոնաց, ուստի և
այրերէն աւելի ցուրտէն յառաջ եկող
հիւանդութեանց ենթակայ կը մնան:

Գոհ եմք որ՝ Կեօթե (1) շրջադէստներ
գրեթէ վերցան հիմա: Բայց Կեօթե
ուսած վնասակար գործիքը մեր մա-
տաղատի օրիորդաց և տիկնանց ա-
ռողջական վիճակին վրայ իւր գէշ ազ-
դեցութիւնները կը դործէ: Թէ՛ ո՞րք
են քօթեի գործածութեան ծնունդ-
առնող հիւանդութիւնը, գրած եմ ան-
ցած տարի Մանդուկի մէջ մի ընդար-
ձակ յօդուածով: Հոս համառօտելով
կը թուարկեմ զանոնք: «Բօռսէն ե-
րակներուն վրայ ճնշում մը ընելով,
արեան շրջանը կը նեղէ: Ժիճերը տա-
փակցնելով՝ զանոնք այլ և այլ հիւան-
դութեանց կ'ենթարկէ: Կուրծքի դէ-
գերներուն (muscle, միս) վրայ ալ ճնշ-
ւելով, զանոնք կը տկարացնեն և անոնց
շարժումները կը յամալեն: Կուրծքի
խոռոչը կը նեղցնէ, և այդ խոռոչին
մէջ գտնուող թոքերուն և սրտին վրայ
ճնշում մը կ'ընէ»: Հետեւաբար արիւն
թքնել, սրտի արտաստիւր բաբախումն
(2) (չարքընթը), մարիլ, փոխել և շատ
անգամ կը տեսնուին քօթե կրող կա-
նանց վրայ:

Ասկէ զատ, քօթե արգանդի վրայ
ալ գէշ ազդեցութիւն մ'ընելով, դաշ-
տանի (ատէթ, ամսական) անկանո-
նութիւնք, և յղութեան ատեն վի-
ժելու յարմարութիւն, արգանդի ան-
կումն կամ տեղափոխութիւն կը պատ-
ճառէ: Պուշից:

Պանդուխտներու զգեստներու մա-
սին ըսուելու առաջին բանն է անոնց
մաքրութիւնը, որուն դաղափարը տա-
կաւին չունին շատեր: (3) Միւսն է իսկ ե-
կեղեցի գացած ատեննին, պանդուխտ-
ները մեծ մասամբ այնպիսի անմաքուր
զգեստներու մէջ կ'երևին, որ մար-
դուս զգուշանք կը բերէ: Եթէ ատոնց
արտաքին զգեստները այդպէս է քե-
քինները արդեօք ինչ վիճակի մէջ կը
գտնուին:

Հոգ չէ՝ որ զգեստ մը պատառած
կամ կարկառած ըլլայ, ասի այնչափ:

(1) «Ասը և պարանոց բաց» — այդ շրջա-
դէստները կուրծքին վերի մասը պսիւն-
քն սոյն տեղերը՝ ուստի կ'սկսի սովորա-
բար թոքախտը (վերմ) ցուրտին ազդե-
ցութեան տակ ձգելով, ցաւալի հետեւու-
թիւններ ունեցած են միշտ:

(2) Կ. Պուշայ կանանց մէջ շատ դժուար է
զտնալ կին մը՝ որ այդ շարժումներն չու-
նենայ, ինչպէս կը հասկնուի իմ մասնաւոր
դիտողութիւններէս՝ զորս քաղած եմ իմ
բազմահմուտ վարպետ Տօքթ. Թիւրքաքանի
քիւրքէն և որուն վրայ պիտի խօսիմ ու-
րիշ առթիւ:

(3) Զգեստուց անմաքրութիւնն մեր մո-
ղովրդեան ստորին մասնաւոր պանդուխտ
մասին մէջ այնչափ յառաջ արտադրած
է որ, եթէ ո՞չ անկարելի, շատ դժուար
է զայն անոնց մէջէն բառնալ: Միւսն է
Եւրոպայի և բոլոր առողջապահական կա-
նոնաց հետեւող ժողովուրդը, շարժելու եր-
կուրծքը անգամ լաթ (չամպըր) կը փոխեն
մեր մէջ հազիւ երկու չաբաթ մի անգամ
կը փոխեն, ինչ կ'ըսեմ, մեր պանդուխտե-
րուն մէջ տեսած եմ այնպիսիներ, որոնք
ամիսը, երկու ամիսն ալ մի անգամ փո-
խելու կը վարանին: Ինչ դրուելի վիճակի
Աստուած իմ, շատ անգամ առիթ ունե-
ցած եմ այդ աղտեղութեանց և դարձու-
թեանց մէջ թախտուած էակներու մար-
մինները դնելու: ամեն անգամ որ, զլու-
խը դրած եմ կուրծքը մտիկ ընելու, ամե-
նազգուրի դարձահառութիւն մը զիս տակ-
նու վրայ ըրած է, և ինչ մեղքս պահեմ,
վերջին անգամ մը ինձ անկարելի եղած է
այդ գործողութիւնը կատարելու ատենս՝
զլուսանքս: մէկէնմէկ դուրս չլաղել:

Ահա այդ է մեր ստորին դասու ժողո-
վրդեան վիճակը, այդ է թշուառութիւնն
իւր ամենայնեօրե և ամենաարտաքին
ձևին տակ: . . .

մեղադրելի չէ: Բայց անմաքրութիւնը
միշտ պատապարտելի է, մանաւանդ
առողջաբանական տեսակետով:

«Զորմէ հետէ որ, կ'ըսէր ինձ օր մը
Տօքթ. Թիւրքաքան, երբ պղծու-
թեան մէջ թախտուած էակ մը կը-
ղնէինք, յորմէ հետէ որ մաքրութեան
դաղափարը տարածուած է քաղաքա-
կրթեալ աշխարհաց մէջ, մարմնի հի-
ւանդութեանց մեծագոյն մասը զգալի
կերպով նուազած և նուազելու վրայ
են»:

Ասի՝ լոկ Բեօթե մը չէ, այլ մասնաւոր
դիտողութիւններով և սթաթիսթիք-
ներով հաստատուած իրողութիւն մ'է:

Ուստի, ինչպէս դարմանաց վրայ
ընդհանուր տեսութեան մէջ պիտի
խօսիմ, ինչպէս կրօնաւորները եկե-
ղեցիներու մէջ նոյնպէս խմբագիրները
լրագիրներու մէջ, առանձին քարոզ-
ներով և առանձին յօդուածներով
պէտք է ճառեն և գրեն այդ մաք-
րութեան նիւթին վրայ՝ որ շատ գէշ
արդիւնքներ կը ծնան ի մեզ:

Բ. ՌՕՊԵՆՍՈՆ

ԲԺՇԿԱԿԱՆ

ԶՂԱՅԻՆ ԵՒ ՀՈԳԵԱՆ
ՀԻՄՆԱՆԻՈՒԹԻՒՆ

Այսքան զանազան հիւանդութիւն և տը-
կարութիւնք հաշուելով և մի առ մի քն-
նելով, արժան է վրդը ինչ խորհել թէ
այդ ցաւերը ընդհանրապէս ինչ ազդե-
ցութիւնք կունենան երախայի մոտաւորա-
կան կեանքի վրայ: Անտարակոյս, այդ-
պիսի փուքը ի շատէ տկար վիճակի մէջ
(շատ անգամ անուշադիր ուսուցչաց ան-
նկատելի) երախայի հոգեկան դրութիւնը
բաւականին աւերած է լինում առհասա-
րակ՝ մարդս դժուարանում է երկար մը-
տածելու և մոտաւոր աշխատանք կատա-
րելու, եթէ այս կամ այն կերպ կողմը
ուսածը անաւոյշ կամ անբնական դրկոյ մէջ
է: և բացի այդ, երախան ստիպում է
ևս իւր կարողութիւնէն վեր աշխատանք
վերցնելու, հարկաւ դորա հետեւանքը պի-
տի լինի ուղեղի գործունէութեան բաւա-
կանին խանգարումը:

Մի քանի բժիշկներ հաստատում են մի-
շև անգամ թէ՛ ուսումնարանն ևս մեղա-
ւոր է, որ երախաների մէջ աւելանում
են օրէց օր վրայիւ և ուղեղի տկարու-
թիւնը, որպէս է յանդիման Բուլկաչովսկի
լուսնադրոշմն (էկլեպսի), օտար վիճակի
հաւանումը (որ դժուարաբար տկարութիւն-
ներից մէկն է), յետոյ վերական հոգե-
կան հիւանդութիւնը կամ խելագարու-
թիւնը (այս բանը մանաւաղ պնդում է
Գէյեր բժիշկը):

Ֆիրխովի կարծիքով, այդ վերջի միտքը
դեռ ևս իւր տակ այնքան լիովին յա-
տեր, վիճակագրական տեղեկութիւնք չու-
նի: Նա միայն պարտք է համարում զգու-
շացնել ժողովրդին և մատանցող լինել թէ՛
«ահա՛ այս բանն մէջ ևս մեծ դրանք է»:

Ըստ ատուութեան Ֆիրխովի, մինչև այժմ
այդ վտանգը այնպիսի երախաներու վրայ
է նկատուած, որոնց իրաւ բացի յիշեալ
ներգործող պատճառները (ուղեղի անկա-
նոն և անժամանակ ու չափից դուրս բեռ-
նաւորելը և ըն), կից են եղել և մարմնի
պահպանութիւններ և կամառանձին քրե-
մաքրութիւն կազմութիւնք: Ուստի, զանա-
զան ուսումնականք վճիռ են տուել, նա-
յելով թէ՛ այս և այն դիպուածում ու-
սումնարանի զանցառութիւնքն են աւե-
լի զօրեղ հանդիսացել, թէ՛ նոյն իսկ ժա-
ռանդական տրամադրութիւնք և երախայի
թոյլ կազմութիւնք:

Այսպիսի դէպքերում շատ կարեւոր էր
ուշք դարձնել և ուսման եղանակին կամ
մեթօդային ուսումնարանի մէջ, ուսուցչաց
անձնական ազդեցութեանը և նոցա ինչ-
պէս երախաներու հետ վարվելու:

Շատ լաւ կ'լինէր, եթէ ծնողք թոյլ
կազմութիւնք տէր տղան ամենին ուսումն

նարան չուղարկելին մինչև 10—12 տարին: Իսկ տանը՝ կանոնադրված վերահսկողությունը տակ՝ այդպիսիների հետ ընտիր վարժապետները համապատասխան պարզապես: Որովհետև յիշատակի այդպիսիների հետ շատ զգույշ և քննարկ վարմունք է պետք: Իսկ ուժ յայտնի չէ թե՛ մեր դեռ չատ ուսումնառաններում աշակերտաց հետ տմարգորեն և երբեմն միանգամայն դադարաբար վարուելի դիտեն: Յառն այն է որ հասարակությանը ինքն ևս դեռ արդարացի ընտրված վարժապետաց այդպիսի վարմունքը: զանազան պատճառական առակաց սխալ աղբյուրներում:

Նկատենք, թե մարդիկ սովորաբար դիտեն թե՛ երակային ստամոքսը որ լըծցուի շատ անմարս կերակուրներով՝ ստամոքսը խանգարվում է: Նոյնը յայտնի է մկանունքներին մասին, որ եթե չափուղուր շատ ծանրություններով բեռնադրվին, նոքա թուլանում են և չեն հարցրել ևս ինչի միևնույնը չեն մտածում ուղեղի մասին:

Որովհետև, կ'պատասխանենք, մարդու միև գործարանաց խանգարողը անմիջապես և շատ նկատվում է իսկ ուղեղինը այնքան նկատելի և հասկանալի չէ ժողովրդին: Շատերը չգիտեն թե՛ ուղեղը ինչ նշանակություն ունի կազմակերպման մեջ: Իսկ կրթություն և դաստիարակությունը մեջ դեռ չառնող ուղեղություն չեն դարձնում թե՛ սղեղը ինչ կապ ունի մարդու հոգեւոր մտաւոր ոյժերի հետ: Կան դեռ ևս շատ վարժապետներ և դաստիարակներ, որ մարդու հոգին մի առանձին իրեն համարում, որ դրուած է կազմակերպման մեջ իրեն զանազան, թե՛ բնական կազմակերպման մի որևէ անկողնում (քունդում): Այդ հայեացքն է, որով մինչև հիմայ ժողովրդի մեջ բոլոր ջգտանքն և հոգեկան հիմունքները բնականորեն զանազան, որովհետև այդ դեպքերում կարծում են թե՛ բարի և խելացի հոգու տեղը դրանք մի չար և անառակ բան է մտնում մարդու մեջ: Այդ հայեացքն է, որ ժողովրդի մեջ հազարաւոր փաստաւոր անտարադասութեանց և խաբեղանքների տեղի է տալի: ճշարեւրի հանգիստը, քայակ ընկնելը, խելագար հիւանդների հետ զարհուրելի և անպատմելի վարմունքները ասածիս ազատացն են: Միև կողմից այդ հայեացքով վարժապետներն և դաստիարակները կարծում են, որ հոգին այնպէս բան է, որ դրբերից ինչ բան ուղեւոր և ինքնա որ տաս, կարող է սերտել: Եթե աշակերտը մի բան չէ հասկանում կամ չի սերտում նա ծոյլ է, թակելու (ծեծելու) արժանի է: ... Երբ որ այդ մի հայեացքը մարդու կեանքի զանազան ճիւղերում այդքան աղբեղությունը կարող է ունենալ, պարզ է մեզ մեր ընթերցողաց ուղեղությունը հրաշքով այդ հարցի գեթ հաւանքի ընտելանը:

Բեռն Աւետիս Բաբայան

→→→→→

ԹՈՒՐԻՔԻՅԱՆ ՇՈՐ ԶԱՓԵՐԸ

Մինչև ցարդ Թուրքիոյ մէջ գործածուած չափերն ու կշիռներն ըստ քմաց ընտրուած միութիւններ էին տարբեր և զանազան ստորաբաժանումներով: Եթե ժողովուրդն սովորած էր այդ չափերուն հետ, ոչ ոք կը ճանչնար իւրեանց ծագումն և հիմը: Այս պէս կշիռ միութիւնն էր հոգեւ կամ հոգեւ որ կը բաժնուէր 400 րոպէ: Իբր երկայնութիւն կերպարաց համար ունէինք Բաբայան, որ կը բաժնուէր 8 րոպէ: Գետին չափերու համար կը գործածէինք կանգունը կամ րոպէ (Բաբայան), որ կը բաղկանար 24 րոպէ: Արմտիքներն, այսինքն ցորեն, գարի և չափերու համար ունէինք գրիւն (Բեռն) որ կը տարբերէր մէկ քաղաքէ միւս քաղաք: Կ. Պօլսոյ գրիւն կը պարունակէր 8 րոպէ:

Այս չափերն ու կշիռները, տեսակ տեսակ բաժանումներով, մին միւսէ տարբեր, բնականաբար շատ մը ան-

պատեհութեանց տեղի կուտան: Նախ հաստատուն հիման վրայ գրուած է ընտրված տարեւ տարե կը փոխուին հետդհեւե պահելով: Արդարեւ ոչ ոք գիտէ թե՛ այս աւուր հոխան կամ էնտաղէն ասկէ 100 կամ 150 տարի առաջ գործածուած ճիշդ հոխան կամ էնտաղէն է: Այս բաղդատութիւնն ընելու համար հինէն պահուած չափեր պէտք է ունենալ և ընդունելով իսկ թե՛ կառավարութիւնն թանգարանի մը մէջ բուն հոխան և էնտաղէն պահած ունենայ, անոնք ևս փոխուիւթիւն կրած են անշուշտ մաշելով, ոքսիտանալով (քաղանմաք) և չեն:

Երկրորդ անպատեհութիւնն մ'էր իւրեանց բաժանումներն: Հոխան կը բաժնուէր 400 մասի, էնտաղէն՝ 8 մասի, որչինք՝ 24 մասի և չն, որով աւորեայ հաշիւներուն մէջ չարունակ դժուարութիւններ կը ծնանէին: չատեր թուաբանական չորս գործողութեանը չէին կրնար պարզ առուտուրի մը խնդիրը լուծել: Վերջապէս դիտական և երկրաչափական հաշիւ մէջ ամեն բան կը դժուարանայ: Հետեւաբար կառավարութեան պարտաւորութիւնն էր այդ հին չափերն մէկ կողմ դնել և նոր չափերու գրութիւն մը ընտրել, որպէսզի դժուարութիւններն անհետանան:

Որոշումն տալէ յետոյ ընտրութիւնն իրիտ դիւրին էր: Գաղղիացիք հնարած են չափական դրութիւն մը որոյ առաւելութիւնը դիտուներն ճանչցած են և որ Եւրոպոյ ամեն կողմ տարածուած է:

Գաղղիացիք չափական դրութեան հիմն է Բեռն կամ Բեռն անունով տարած երկայնութիւնը, որ աշխարհիս հասարակածէն մինչև բևեռն քաշուած միջօրէական աղեղին մէկ տասն միլիոններով մասն է: այսինքն հասարակածէն բևեռն քաշուած միջօրէական աղեղին երկայնութիւնն է 10 միլիոն մեթր:

Մեթրոյին տուէն մէկ մասն կ'ըսուի Բեռն: 100 էն մէկ մասը սանթիմետր, հազարէն մէկ մասը միլիմետր: Իսկ տասն մեթրո երկայնութիւնն կ'ըսուի տեքամետր, 100 մետրոն՝ Բեռն: 1000 մետրոն՝ Բեռն: Կշիռի միութիւնն է Կեռն, որ մէկ սանթիմետր խորանարդ ջրոյ կշիռն է, այսինքն մէկ սանթիմետր երկայնութիւն, մէկ սանթիմետր լայնութիւն, և մէկ սանթիմետր բարձրութիւն ունեցող ամանի մը մէջ պարունակուած ջրոյ կշիռն է: Հարկը կրամը կըսուի Բեռն: հազար կըրամը Բեռն:

Որովհետև խորանարդ մեթրո ջրուն ունի 100 սանթիմետր երկայնութիւն, 100 սանթիմետր լայնութիւն և 100 սանթիմետր բարձրութիւն, ուստի ծաւալն է 100,000 սանթիմետր խորանարդ և կը կշռէ 1000 քիլոկրամ:

100 քիլոկրամը կըսուի Կեռն կամ Կեռն: 1000 քիլոկրամը կըսուի Կեռն:

Տեղւոյ մը երեսն կամ մակերևոյթն կուենանք երկայնութիւնն լայնութեամբ բաղմապատկելով, զոր օրինակ եթէ դաշտի մը երկայնութիւնն է 25 մետր և լայնութիւնն՝ 12 մետր, տարածութիւնն կամ մակերևոյթը կը լինի 25 անգամ 12, այսինքն 300 քառակուսի: Որովհետև մէկ մետրոն կը բաժնուի 100 սանթիմետրով, ուստի մէկ մետր քառակուսին, այսինքն մէկ մետրո երկայն և մետրո

լայն տեղ մը կը պարունակէ 100 անգամ 100 կամ 10000 սանթիմետր քառակուսի:

100 մետրո երկայն և 100 մետրո լայն տեղոյ տարածութիւնն կըսուի Հեռն, որով կը պարունակէ 10000 մետրո քառակուսի:

Հեղանիւթներն ու արմտիքներն չափերու համար կը գործածուի Բեռն: որ է մէկ տեսամետրո խորանարդ, այսինքն մէկ տեսամետրո երկայն, մէկ տեսամետրո լայն և մէկ տեսամետրո բարձր պարունակութիւն մը, մէկ տեսամետրո լինելով 10 սանթիմետր, ուրեմն մէկ Բեռն կը պարունակէ 100 սանթիմետր խորանարդ: Այսպէս աման մը ջրով լի կը կշռէ 1 քիլոկրամ:

100 լիթր կըսուի Կեռն:

Հեղանիւթներն չափերու համար թիթեղէ և անագ ամաններ չնուած են, իսկ արմտեաց համար փայտէ ամաններ:

Այսպէս կը տեսնենք որ միութիւններն միշտ տասն, հարիւր, հազար մասնաց բաժնուած են, որով մեծ դիւրութիւն կը մատուցանեն ամեն տեսակ հաշիւներու մէջ:

Գաղղիացիք չափական դրութիւնն ընդունելով կը փայտէր եթէ պատշաճ է գործածել միանգամայն վերոյիշեալ անուններն, այսինքն մետրոն սանթիմետրոն, կրամն և չն, կամ հին անուններն պահպանել և նոր չափերուն յատկացնել: Որովհետև հին և նոր չափերուն բաղդատութեան մէջ ժողովուրդն սկիզբներն դժուարութիւններ պիտի ունեւար, կառավարութիւնն լաւ համարեցաւ նոր չափերն առնելով հին անուններն միշտ պահպանել, այս եղանակաւ գործն փոքր ինչ կը դիւրանար:

Հետեւապէս մետրոն անունեցաւ արշըն սանթիմետրոն մասն (փարմաք) կրամը տրիգրամ, քեռոկրամն՝ հոխայ: Յաջորդ յօդուածով համառօտիւ բաղդատենք հին և նոր չափերը:

→→→→→

ՄԵՏԱՂԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ

Հանքերուն մէջ մարդու ամենէն աւելի պիտանի ու օգտակար են հաւաւ կամ յունական բառով Բաղդ (ժողով) բառովները, վասն զի ասոնք գրեթէ ամեն արհեստներու մէջ կը բանին, անոնք որ ասոնցմէ չնուած գործիքները չ'ըլլային նէ, շատ մը արհեստներ ալ ամենին չէին ըլլար:

Մետաղ կ'ըսուին այն տեսակ պարզ մարմիններն որ ընդհանրապէս դիմահար են, իրարմէ աւելի կամ պակաս փայլունութիւն ունին, սաստիկ խիտ ու ծանր են, կրնան ողորկուել ու փայլել, տաքութիւնն և ելեքարակաւնութիւնը լաւ կը հաղորդեն, և այլն: Ինչ կը գտնուի որ մետաղները զուտ գտնուին երկրի մէջ, հալա շատ անգամ ուրիշ նիւթերու հետ խառնուած կ'ըլլեն, և այսպիսի խառնուրդները զտելու համար սովորաբար պէտք կ'ըլլայ մէկ կամ երկու և կամ երեք անգամ հալեցնել:

Արդ, մետաղներու մասին այսքան մը ծանօթութիւն տալէ յետոյ խօսինք հիմայ երկաթին վրայ:

ԵՐԿԱԹ

Երկաթը արհեստաւորներուն համար ամենէն հարկաւոր մետաղն է, և կարծես թէ ասոր համար է որ շատ կը գտնուի:

Չուտ երկաթը մոխրագոյն է և քիչ մը կապուալ կը զարնէ: Կրակը

խիտ սաստիկ պիտի ըլլայ որ կարենայ երկաթը հալել: Բայց չափաւոր կրակով ալ այնչափ կը կալուզնայ, որ դարբինք ինչ ձև ուղէ կրնայ տալ անոր: Երկաթը ծաւալական ալ է, ու շատ բարակ թել կրնայ ըլլալ: Մագնիսականութիւնը Գործիքին հոգին կրնայ ըսուի:

Երկաթը ոչ երբէք զուտ կ'ըլլէ երկրի խոր տեղումներէն: Թէ որ երբեմն երկրի երեսը գտնուին մանր կտորներ, ետքէն հալած կամ մեծամեծ հրկեղութիւններէ մնացած են:

Շանթաքարերու մէջ մանր մանր հատիկներու ձևով ալ կը գտնուի: Երբեմն շանթաքարերու մեծ մասը երկաթ կ'ըլլայ, ինչպէս որ անուանի է Սիպերիայի մէջ գտնուած որ 1,600 լիպրայէն աւելի կուգար և Հարաւային Ամերիկայի մէջ գտնուած որ 30,000 լիպրայէն աւելի էր կ'ըսեն:

Արհեստներու մէջ գործածուած սովորաբար չորս տեսակ խառնուրդով կ'ըլլէ, այսինքն, մագնիսեան երկաթ, ոքսիտեան երկաթ, ջրօքսիտեան երկաթ, և սփաթեան երկաթ:

Ա. Մագնիսեան երկաթին զանգուածը փայլուն սև է, իսկ փոշին պարզ սև: ասոր բևեռները կանոնաւոր, սթանիտ են ու մագնիսոտ ասեղին հետ սաստիկ ձգողութիւն ունին: Ան երկաթը շատ անգամ ուրիշ տեսակ երկաթներու և հողերու հետ խառն կ'ըլլայ: ան հողերուն մէջ ալ երբեմն այնպիսի կարծր տեսակները կ'ըլլան որ մագնիս կամ Խառնուած (Բեռնաքաղ) քարերը անոնք են: Մագնիսեան երկաթը ուրիշ ամեն երկաթներէն առատ և ազնիւն է, և աս է որ Անգղիացիք Ժուէտէն ու Նորվիկիայէն կ'առնեն ու ան սքանչելի պողպատները կը շինեն:

Բ. Ոքսիտեան երկաթին զանգուածը պողպատի գունով է: մագնիսական ձգողութիւնը քիչ է, ու տափակ բերեղներու ձևով կամ թերթ թերթ կը գտնուի մարած հրաբուխներու լաւաներու մէջ: Ասոր մէկ տեսակն է Բաբայան կամ Բաբայան բառով, որ ուրիշ մետաղները արծնելու կը բանեցուի: ասիկա շատ անգամ կաւի հետ խառն կ'ըլլայ ու աւելի առատը էլ պալ կղղէն կ'ըլլէ հին ատենէն ի վեր: Ամերիկայի մէջ ալ Պրագիբիայի երկիրը շատ կայ քուարց քարի հետ խառնված:

Գ. Ջրօքսիտեան երկաթը վերինէն աս գլխաւոր տարբերութիւնն ունի որ մէջը ջուր կայ, և գոյնը դեղին է: ասիկայ է Գաղղիոյ մէջ շատ գտնուող երկաթը, ու աս ալ Բաբայան կամ (Բեռնաքաղ) կ'ըսուի:

Դ. Սփաթեան երկաթը որ երկաթի ամենաւալ կ'ըսուի, տեղւոյն դեղին կը զարնէ, և օդ տեսնելով գոյնը կը փոխուի: Ասոր բերեղացածը պողպատի կամ սփաթի ձև կուենայ: անով կրի ամենաւալ ալ կրնանի: Աս տեսակ երկաթն ալ թէպէտ ազնիւն է, բայց առատութեանը համար շատ յարգի է, և սովորաբար ամենաւալ քերու քով գտնուելով խիտ դիւրին է հանելն ու հալեցնելը: Անգղիացիք գրեթէ աս տեսակ երկաթը ունին իւրենց երկրին մէջ: կը գտնուի նաև Գերմանիա ու Գաղղիա:

Աս չորս տեսակ երկաթահանքերէն ելած երկաթը երեք կերպով կ'ըլլայ, այսինքն հալած կամ ձոյլ, կռանելի կամ ծեծած, և պողպատ, թէ հալեցնելու, թէ ծեծելու և թէ պողպատ

ընկեր համար առաջ երկաթը կը հա-
լեցնեն. հալեցնելէ առաջ ալ կը լը-
վան, կը մալեն և ուրիշ զանազան
հնարքներով օտար նիւթերէ կը մաք-
րեն ու կը զտեն. ետքը կը տանին մեծ
հնոցներու մէջ կը դնեն, հետեւ ալ
աղէկ փայտի ածուխ կամ հանքային
ածուխ, կամ ուրիշ կաւային կամ
կրային գիւրահալ նիւթ մը: Ան տան
երկու տեսակ գործողութիւն մէկէն
կ'ըլլայ. մէյմը որ երկաթը կը հալու
հնոցին տակի հալեցնել մէջ կը ժողվի,
մէյմընայ որ հողային մասունքը կը-
զատուի ու կը հալին և հալեցնել վրայ
եղած ուրիշ ընդունարանի մը մէջ կը-
հաւաքուին: Երբոր հալոյք կը լեցուի,
առաջէ կ'աղապարներու մէջ կամ ձու-
լարանին յատակը երկայն երկայն
փորուածքներու մէջ կը վաղցնեն:
Շատ անգամ ան հալած երկաթը նո-
րէն նորէն հալեցնելով աւելի կը զտեն.
նմանապէս մէկալ հողախառն աղաք
նորէն հալեցնելով որչափ որ կարելի
է կը մաքրեն, և անկէ ալ մնացած
աղաք այլ և այլ ձևերով կը թափեն,
և ուրիշ արհեստներու կամ տնտեսական
գործիքներու մէջ կը բանեցնեն, զոր-
որինակ անով կը շինեն պտուկներ,
ռումբեր, թնդանօթներ, երկթէ կա-
մարէներ, երկթէ ճամբաներ, գըմ-
բէթներ, ևն: Թէպէտ աղտոտ եր-
կաթը այսչափ զանազան բաներու
պէտք կ'ըլլայ, բայց անկէ աւելի բանի
եկողը մաքուր երկաթն է: Իսկ մա-
քուր երկաթը պողպատ ընելու հա-
մար աղիւսէ սնուցանելու մէջ կը շա-
րեն՝ կարգ մը ածուխի փոշի և կարգ
մը երկաթ. դնելով, ու կը նային որ
սաստիկ տաք ըլլայ միակերպ երկար
ատեն. ասով շատ աւելի կը մաքուր
երկաթը, ու աւելի յարմար կ'ըլլայ
ծեծելու ու խորտելու (շէնքի): Նոր
ալ արուի նէ՝ վերջին աստիճանի խը-
տուութիւն և առաճգութիւն կաննէ:
Պողպատը կտոր կտոր բրած՝ երբ որ
նորէն հալեցնես աստիճանի տաքութեամբ
ու վաշելով կ'ըլլայ թափու պողպատ,
որ շատ յարմար է կոխուելու և ար-
ծելու. ասկէ կը շինուին ածելիներ-
ը, աղէկ զմեկները և պողպատե
զարդերը:

ՄԱՍԿԱՍԿԱՍ

Պրոքտոր շառաւիղ հալեցնելու համար

Գիտցուած բան է որ սե պատի գլխաւոր
եղած ծառերուն պատուր տեղի շուտ կը
հասունանայ, բայց որովհետեւ բոլոր պատե-
րը սե ներքին ալ աչքի գէշ կերակուց,
շաւրն անուն ֆրանսացի մը ատենօք սա
հնարքը գտած է, որ ֆարիզի պարտիզ-
պտութեան անհաղթական ալ ընդունած է:

Աւ մի քանի կղիմիտը (էլէֆէ) սե
ներկէ անոնց ներքի կողմը, ու մէյմէկ
ծարձն ծակելով անցուր երկաթէ թել մը
և կախէ ասիւթէն. երբոր խաղաղներուն
սղիւյզը աղէկ մը մեծնայ, աս կղիմիտ
արեւորուն ներքի դիմէ կախէ. աս կերպով
ստիպարանէն 15 օր առաջ խաղաղը կը հա-
տուենայ, և աւելի շուտով ալ կըլլայ, թէ
որ կղիմիտէն վերջ բաց կողմը աղիւս մը
դնես, արով տաքութիւնը ներքի կողմը
աւելի կամփոփուի: Ասկէ՝ կը հետեւի որ
եթէ դեղին, ծիրանին և ուրիշ պտուղ-
ներուն ետեւէն ալ մէյմէկ շիտակ աղիւս
(նաւալ) դնես սե ներկիւմ՝ անոնք ալ
շուտով կը հասունանան:

Մաքուր Բրնձրները Զարդելու Դերը

Կէս վարէ սե սապոնը 8 լիտրէ շուրի
մէջ հալեցուր և պղտիկ աւելով մը մէկ-
տեղ ժողովուած թրթուրներուն վրայ սր-
կէ. թէ որ մէկտեղ չեն, բոլոր ծառին

վրայ ցանէ ան շուրին, որդերն որ ան
շուրով կը թրջուին, կը մեռնին. միայն
թէ քանի մը անգամ կրկնէ սոյն գործո-
ղութիւնը:

Մաքուր հալեցնելու համար

Երբեմն ծառերը քաղցիկով (շէնքի) պէս
տեսակ մը հիւանդութիւն կունենան
որով իրենց կեղեք կսկսի սղալով և կեղե-
քն տակը մեծ վերք մը կը բացուի և դէշ
հիւթ մը կը վաղէ մէջէն: Չնայելիք պարզ
հնարք մը ունին որ կրակով թթենիին և
ուրիշ ծառերուն այսպիսի հիւանդութիւն-
ները մէկէն կը փարատեն, այսինքն,
տաքացած երկաթով նոյն վերքը կը տա-
ղեն կայրեն, ինչպէս որ վիրաբույժներն
ալ մարդոց վրայ աս կերպս կը բանեցու-
նեն:

Աս հնարքը Ֆրանսայի մէջ ալ տեսնով
կամիլլոս Պոլէ անուն մէկը թթենիներուն
վրայ փորձեր և յաջողքեր է:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Ռուսաստանի գիւղերէն մէկուն
մէջ կին մը կայ, որ այժմ 125 տա-
րեկան է: Սոյն կնոջ էրկը ծառայած
է Պողոտ Ա. ի ժամանակ և Սուլթանի
հետ պատերազմի գնացած: Յինն ալ
իրեն ընկերացած է: Այդ կինն ու-
նէր երկու եղբայր, որոց մէկն 98 և
միւսը մինչև 105 տարի ապրեր են:

Յիշեալ կինը մինչև հիմա խիստ ա-
ռողջ է և երիտասարդ կիներէ վար
չի մնար. միայն թէ երկու տարի կայ
որ կար կարելէ ձեռք քաշած է:
Յիշողութիւնը շատ սուր է և բնա-
խանգարուած չէ. գիւղին մէջ կեն-
դանի պատմութիւնն է:

Մեռելը շուտ թաղելուն միտասալա-
րութեան վրայ մինչև հիմա շատ բան
խօսուած է:

Իբր օրինակ՝ այս անգամ հետե-
ւեալ պէտքն ալ յառաջ կը բերեմք:
Վերջին ատեններս ի ֆարիզ մըր-
դավաճառի մը յաղարկաւորութիւնը
կատարուած միջոցին այնինչ զաղալը
դերեզմանին քովը վար կը դնեն և
կը պատրաստուին դիակն ի հող ի-
ջեցնելու՝ կը դիտեն յանկարծ որ
մեռեալը զաղաղին մէջ կերերայ և
կը խօսի: Կըսուի թէ մարդը ողջ ա-
ռողջ է այժմ:

Քարիւղը (կաղ), որ ժամանակաւ
անձանօթ էր և ասկէ մինչև 30 տարի
առաջ գիտցուած չէր թէ կրնայ մովի
տեղ գործածուիլ, այժմ վաճառա-
կանութեան ընդարձակ ալիւր է:

Սոյեալ տարւոյ յունիարէն մինչև
հիկտ վերջը Ամերիկայէն դուրս ե-
լած է 1,692,000,000 հոկա քարիւղ,
որ կարծէ 9,080,000 Օմանեան լիւր:

Ահաւասիկ նոյն երկրին համար հա-
րջատութեան միջոց մը:

Հայաստանի մէջ ալ արդեօք
մըքան հարստութեան միջոցներ պի-
տի գտնուին եթէ արուեստը և գի-
տութիւնը ծաղկին և յառաջ երթան:
Ասոր բնաւ տարակոյս չի կայ:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱՐՏԱՔԻՆ

Անգղիոյ արտաքին գործոց նախա-
րարութեան խորհրդակցան (խորհրդիչ
միւսթէշարը) երեսփոխանի մը մէկ
հարցմանը պատասխանելով ըսաւ թէ՝
սկսած վարութիւնն եւրոպական և

Արիական թուրքիոյ մէջ մայնելիք
բարենորոգմանց մասին ունեցած ջան-
քէն ետ կեցած չէ, կը ճաննայ միշտ
տոտր պէտքը ևս յաւի որ իր փափա-
քածին չափ առաջ չերթար այդ գոր-
ծը. բայց ըսաւ, միւս տէրութիւնը
Անգղիոյ չափ փութով չեն մղեր Բ.
Դուռն այս գործին մէջ: — Միաց-
եալ Նահանգաց (Ամերիկայ) երեսփո-
խանական ժողովն օրէնք մը հաստա-
տեց որ կը ջնջէ Մորմոն գաղթական-
նութեան մէջ բազմակիւսութիւնը: —
Նախորդ ամսոյ վերջերը Լոնտոնի մէջ
ի ժողով գումարուեր են իզմիրէն
Այտրի երկաթ ուղւոյ բաժնետերք-
սոյն նստին մէջ հաշիւները վաւերա-
ցուեր են. վերջին վեցամսուան մէջ
82,650 ոսկի հասոյժ գոյացեր է: Ժո-
ղովին նախագահը յոյս յայտնեց
է նոն թէ Օմանեան կառավարութիւն-
նէն Լոնդոնութեան ունեցած 600,000
ոսկւոյ պարտքէն կը փութայ վճա-
րուններ ընել: — Չինացիք մեծ բազ-
մութեամբ Ամերիկայ կը գաղթեն:
— Ռուսիոյ կայսրն հանդուցեալ Ա-
ղէքսանդր կայսրն սպաննող ոչնչակա-
նաց կեանքը շնորհեց՝ նոցա պատիժը
ցկեանս չլծայալսալ աշխատութեան
փոխելով: — Ռուսիոյ և Աւստրիոյ
մէջ յարաբերութիւնը օր քան զօր
կը բարւոցն: — Վիէնայէն ելած
լուրերու նայելով՝ կը յուսացուի թէ
Հէրսէք—Պոմպիէ պապամարութիւնը
պիտի կրնայ զսպուի: — Դահիլէէն
հեռագրի մը տուած տեղեկութեան
նայելով՝ հոն զինուորական կուսակցու-
թեան կողմէ նոր մեքենայութեանց
և ցոյցերու վերաբերեալ զրոյցներ
կը պտտին եղեր: — Պուլկարիոյ իշ-
խանը մեծօր է այն աղբաւղիները
զորս մատուցած էին Պ. Չանգոֆի ա-
զատութիւնը ինքերելու համար: —
Հեռագիր մը տեղեկութիւն կուտայ
թէ Պուլկարիոյ կառավարութիւնն
արդիւն է կրահովի և Գնաժայի
բնակիչներն հրաշարակային ժողով-
ներ ընել, սակայն Պուլկարիոյ ազ-
դային պտտական զօրքէն քանի մը
զինեալ մարդիկ պաշտօնականները
վաւեր և ժողովներ եղեր են: —
Թունուղի դիվանոր ապտումալապետ-
ները հնազանդութիւն յայտնեցին
Ֆրանսական իշխանութեան, թունու-
ղի մէջ Ֆրանսական զօրքը պիտի
նուաղեցուցուի: — Մատրիտի մէջ
(մայրաքաղաք Սպանիոյ) հանքային
արեւստահանդէս մը բացուած է, և
բոլոր աղբը հրաւիրուած են հոն
ղրկել իրենց երկիրներուն մէջ դրա-
նուած հանքէն օրինակներ: —
Բեդրսպուրիլի ոստիկանութիւնը ձեռ-
բակաւած է մարդ մը որ նիհիլիտ-
ներու գործադէլ ժողովոյ գլուխը
կը կարծուի: Այս մարդը խոստո-
վաներ է թէ ինք մասնակից եղած է
Աղէկսանդր Բ. կայսրն սպանման: —
Պուլկարիոյ մէջ աղաւաղականաց կողմէ
յուզումը կը շարունակի: — Անգղիոյ
կառավարութիւնը կիպրոսի համար
նոր սահմանադրութիւն մը վաւերա-
ցուցեր է: — Կովկասիոյ կուսակալ
Տոնտուքօֆ Քորսաքօֆ իշխանը Տիգրիս
հասեր է: — Բուսական բարձրագոյն
ընկերութեանց մէջ աղապային ըզրա-
ցումն օր օրի կը զօրանայ: Կայսերա-
կան արքունեաց անկախ պիտի սկը-
սին եղեր բոլորովին ռուսական ոճով
ղեկաւ հագնել և թողուլ եւրոպա-
կան զգեստները:

ՆԵՐՔԻՆ

Եւրոպական նախարարութեան (մա-

լից) նէզարէթի) փոխառութեան (խա-
թիզարալ) սենեկին գլուխ՝ Հիւսսուֆ-
տին Էֆէնտիննոյն պաշտօնատան ընդ-
հանուր պարտուց (խաթիզարալ ու-
մումի) ճիւղին գլուխ անուանեցաւ: —
Կըսուի թէ կառավարութեան օգնու-
թեամբն ապրող աղքատ գաղթական-
նաց (մէհաճիր) թիւն 120 հազար կը
հասնի: — Ներքին գործոց նախարար
Մահմուտ Ղէպիմ փաշան, որ հիւանդ-
էր, առողջացած է: — Վեհ. Սուլթա-
նին որդւոց թվաւորութեան հանդէսն
յառաջիկայ Մայիս ամսոյ մէջ պիտի
կատարի: — Կ. Պօլսոյ. Սերպիական
գեւապան անցեալ օր Վեհ. Սուլթա-
նին ներկայացաւ: "Ն. Վեհափառու-
թիւնը սիրալիք ընդունելութիւն մը ը-
րաւ նմա և առաջին կարգի Մեհափէ
պատուանշան տրաւ: — Աղբրէն առ-
վազը՝ գրուած նամակ մը վրէժ-
«Բուշ-Քոթան» ցեղին ըրած հարստա-
հարութիւններն հարկ չեմ համարիր
թուել: Կառավարիչ Սալիհ փաշան
յիշեալ ցեղին Մատթուքօթօ անուն
աղան, անոր որդին Մեհմետ, 10 գը-
լուներ և 20 ալ զաւակներ զինուոր-
ներ ձերբակալեց առանց կաթիլ մ'ա-
րիւն թափելու: — Պատերազմի տու-
գանաց խնդիրը տակաւին բանակցու-
թեան մէջ է Բ. Դուռն և Ռուսիոյ գեո-
պանատան հետ: — Թէքէմանը—Հա-
դիգաթ անուն թուրք լրագիրը կը ծա-
նուցանէ թէ Բ. Դուռն հրաման դըր-
կեր է քաղաքապետութեան որ ըստ
տաճկաց՝ 98 Մարտ 1-էն սկսի Օման-
եան հպատակներէն առնուլ նորա-
հաստատ Բաթէնի թուրքը:

Ա.Ձ.Գ

Բուրաստան մանկանց անուն օգ-
տակար թերթին վեցերորդ տետրն
ալ հրատարակեցաւ:

ԱՐԱՄԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Չափազեղար. Յիւսէֆեան խառն

Կ. Պօլսոյ

Գրատունս ուղղակի յարաբերութիւն
ունի Ֆրանսայի, Անգղիոյ, Պերսիոյ, Չու-
կիերիոյ և այլ երկիրներու ամեն մեծ
գրատունաց հետ:

Կըսուի թէ յանձնարարութիւն, բըժշկա-
կան, իրաւագիտական, գիտական, վի-
պական և այլ գրութեան արտոյք կը
հայթայթէ, եւրոպական լրագրաց և հան-
դիսից բաժանորդագրութիւն կը կատար-
ուի:

Յանձնարարութիւնը ամենայն վտեղով և
արագութեամբ կը կատարուին:

ՄԱՌԱՆ ՏԱՐՈՆ

Ղալթիա, Հայոց Ս. Լուսաւորիչ Եկե-
ղեցոյն ետեւի Պայազիտ փողոցին մէջ գրու-
նուած երբեմն Տարօն ընկերութեան ըրե-
սարանը մեք ստորագրեալքս վարձած եմք:
Սոյն գրասարանը՝ որ այժմ վերոյիշեալ
Մտան Տարօն անունն առած է, կը պա-
րունակէ իր մէջ գիտեստուն, (ամեն տեսակ
ըմպելեաց) քափէ, ճալարան և ընթերցա-
րան:

Յուսով եմք որ մեր Հայ եղբայրները
փոխանակ օտար և աղտոտ տեղեր յաճա-
խելու, պիտի փութան իրենց աղափցաց
խանութը գլխելով ժամանակ անցնելու,
ուր ամենայնու մաքրութիւն, աժանու-
թիւն, և լաւ դրօսանք մը գտնելէ զատ,
իրենց աղափցաց ևս օգնած պիտի ըլլան:

ԻՍՏԱՒԱՒ Ա. ԱՊՐԵՍԵԱՆՏ

ԱՆՏՈՆ Յ. ԻՍՏԱՒԱՒԱՆ

Ղալթիա

ԱՐՏՈՆԱՆԻ

ԻՄԱՐԻԻ

Հ. Ե. ԴԻՄԱՐՏԵԱՆ Մ. ԳԱՔԱՄԱՆԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏՆՏԵՍԱՆ

Սիւմպիլիա խառն Ե. 47